Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal

20 April 2022 Volume-13 Issue-21

Chief Editor
Dr. R. V. Bhole
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

Guest Editor	Guest Editor
Dr. M.N. Kolpuke Principal, Maharashtra Mahavidyalaya, Nilanga, Dist. Latur	Dr. V.D. Satpute Principal, Late Ramesh Warpudkar College, Sonpeth, Dist. Parbhani

Executive Editors
Dr. C.J. Kadam
I/c Vice-Principal and IQAC Coordinator,
Maharashtra Mahavidyalaya, Nilanga, Dist. Latur
Dr. M.B. Patil
IQAC Coordinator
Late Ramesh Warpudkar College, Sonpeth, Dist. Parbhani

Editorial Board

Dr. N.V. Pinamkar	Dr. A.M. Malajkar	Dr. M.D. Kachave
Dr. A.R. Dhalgade	Dr. A.D. Chavan	Dr. B.R. Shinde

Published by Dr. R. V. Bhole, 'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

The Editors shall not be responsible for originality and thought expressed in the papers. The author shall be solely held responsible for the originality and thoughts expressed in their papers.

© All rights reserved with the Editors

Late Ramesh Warpudkar ACS College Sonpeth Pin-431516 Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

19	प्राचीन मराठी वाङ्मयातील अभिजात परंपरा डॉ.लोकचंद राणे	72-76
20	सविता सिंह की कविताओं में नारी अस्मिता का स्वर डॉ. रमेश माणिकराव शिंदे	77-80
21	संरक्षण यंत्रणा Defense Mechanism प्रा.डॉ.सचिन बाबुराव खोकले	81-83
22	जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण कविता प्रा.के.एम.लोखंडे	84-88
23	रशिया - युक्रेन युद्ध : जागतिक तिसऱ्या महायुद्धाची चाहूल प्रा. डॉ. भुजंग पाटील	89-93
24	कोविड – १९ आणि मानसिक आरोग्य व उपाय डॉ. आंबटकर वृषाली ओंकार	94-96
25	भारतीय अर्थव्यवस्थेत शेती क्षेत्राचे योगदान डॉ. विनायक रावसाहेब वाघमारे	97-100
26	हिंदी-मराठी दलित स्त्री आत्मकथाएँ: जीवन संघर्ष की व्यथा-कथा 'दोहरा अभिशाप' और 'जीणं आमुचं' के विशेष संदर्भ में डॉ. संजीवकुमार नरवाडे	101-104
27	भटक्या विमुक्तांच्या आत्मकथनांची वाटचाल प्रा. प्रविण रामदास जाधव	105-107
28	भाषेतील नवप्रवाह आदिवासी साहित्य श्री. चेपूरवार गंगाधर नरसिंगराव	108-109
29	वैश्वीकरण और समकालीन हिन्दी उपन्यास डॉ . जिन्सी जोसफ	110-111
30	आरोग्य हिच धनसंपदा प्रा.विजय उपलंचवार	112-114
31	मानसशास्त्रातील प्रचलित प्रवाह प्रा. डॉ. गणेश वायकोस	115-118
32	कृषी, उद्योग व सेवा क्षेत्राचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम प्रा. डॉ. नागनाथ महादेव अदाटे	119-122
33	कोरोना काळ व साहित्याचे बदललेले स्वरूप डॉ. भास्कर गायकवाड	123-126
34	भारताच्या आर्थिक विकासातील राजकोषीय तुटीचे महत्त्व जाधव रूपाली, डॉ. गाडेकर बी. पी.	127-132
35	भारतीय इतिहासलेखनातील स्त्रीवादी इतिहासलेखन प्रवाह डॉ. सुभाष गणपतराव बेंजलवार, डॉ.नितीन पांडुरंगराव बावळे	133-135
36	अंकेक्षण आतील आधुनिक प्रवाह एक अभ्यास प्रा.डॉ.शिंदे.बी.आर	136-138
37	मराठी भाषा स्थित्यंतरे डॉ. एम. के. शिंदे	139-140

CamScanner

'Journal of Research & Development' A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal, Impact Factor-7.265, ISSN: 2230-9578, 20 April 2022, Volume-13, Issue-21

अंकेक्षण आतील आधुनिक प्रवाह एक अभ्यास

प्रा.डॉ.शिंदे.बी.आर
वाणिज्य विभाग कै.रमेश वरपूडकर महाविद्यालय, सोनपेठ जि.परभणी

प्रस्तावना:-

हिशोब लिहिणे आणि तपासण्याचे कार्य प्राचीन काळात सुद्धा असल्याचे अनेक उदाहरणे आपणास प्राचीन ग्रंथात आढळून येतात. प्राचीन काळी राज्य महाराज यांच्या राजकीय निधी चा हिशोब ठेवण्याची व ते तपासण्याची पद्धती अस्तित्वात असल्याचे आपणास दिसून येते. एवढेच नव्हे तर प्राचीन काळी भारताचा व्यापार सुद्धा समृद्ध होता. त्याकाळी व्यापार व्यवहाराच्या नोंदी एक नोंद पद्धती नुसार ठेवल्या जात असत आणि त्या नोंदी ज्या व्यक्तीला हिशोब तपासणी चे ज्ञान आहे. अशा विश्वासू व्यक्तीकडून त्या नोंदी तपासल्या जात असत. त्या तपासणीवरून व्यवसायाच्या आर्थिक व्यवहाराची स्थिती लक्षात येत असत. १५ व्या शतकात व्यापाराला चालना मिळाली व्यापारात मोठ्या प्रमाणात वाढ होऊ लागली. त्याच बरोबर हिशोब लिहिण्याच्या कामाचे महत्त्व वाढत गेले. आणि तो हिशोब तपासण्याची गरज वाढू लागली. वाढत्या व्यापारामुळे एक नोंद हिशोब पद्धतीनुसार हिशोब लिहिण्यात अडचणी येत होत्या. हिशोब लिहिण्याच्या पद्धतीत बदल होण्याची आवश्यकता होती. याच काळात 'लुका पोसईओ' या इटालियन व्यक्तीनी १४९४ मध्ये 'द्विनोंद' हिशोब लिहिण्याची पद्धत शोधून काढली व हिशोब लिहिण्याच्या पद्धतीत क्रांती घडवून आणली. आणि हिशोब लिहिण्याच्या शास्त्रशुद्ध पद्धती ला सुरुवात झाली. १८ व्या शतकात औद्योगिक क्रांती झाली आणि उत्पादन, व्यवसाय यामध्ये अमूलाग्र बदल झाला. व्यासाय उधोगामध्ये स्पर्धा वाढली मोठ्या प्रमाणात उधोगात भांडवलाची गुंतवणूक झाली. मोठ्या प्रमाणात व्यवसाय वाढले. या व्यवहाराचे व्यवस्थित हिशोब ठेवण्यासाठी एक स्वतंत्र व्यक्तीची नेमणूक करणे आवश्यक झाले. हि व्यक्ती हे सर्व व्यवहार व्यवस्थित ठेवण्यासाठी 'द्विनोंद पध्दतीचा वापर करू लागली. त्यामुळे लिहिलेले सर्व व्यवहार बरोबर आहेत किंवा नाही हे पाहण्यासाठी एका हिशोब तपासणीची गरज निर्माण झाली. या गरजेतून अंकेक्षकाचा उगम झाला. हिशोब लिहिण्याच्या पध्दतीचा विकास बरोबर हिशोब तपासणीच्या पध्दतीचा विकास होत गेला. ज्या व्यक्तीला हिशोब तपासणीचे ज्ञान आहे अशा व्यक्तीची गरज निर्माण झाली. म्हणून १८४५ ला इंग्लंडमध्ये कं अधिनियममाद्वारे कं स्थितीविवरण करणे व त्याचे अंकेक्षण अशी तरतूद करण्यात आली. तेव्हाच हिशोब तपासणीच्या कायदेशीर बाबींची सुरुवात झाल्यामुळे अंकेक्षण करणाऱ्या तज्ञ व्यक्तीची गरज भासली. त्याच काळात म्हणजे ११ मे १८८० रोजी इंग्लंडमध्ये Institute of Chartered Accountant या संस्थेची स्थापना करण्यात आली. भारतात या कायद्याच्या आधारे कं. अंकेक्षण तरतुदी लागू करण्यात आल्या. ही १९४९ मध्ये चार्ड अकाउंट्स या संस्थेची स्थापना करण्यात आली. या संस्थेकडून ज्या व्यक्तींनी प्रमाणपत्र धारण केले आहे अशा व्यक्तींनाच हिशोब तपासण्याचे अधिकार देण्यात आले आहेत. अधिकारा बरोबरच, कर्तव्य, आणि जबाबदाऱ्या देण्यात आल्या काळानुसार उद्योग व्यवसायाच्या व्यवहारामध्ये बदल झाले त्यातबरोबर अंकेक्षणाच्या कार्यात मोठे बदल झालेले आपणास दिसून येतात. आज अंकेक्षण कार्यात वेगवेगळ्या आधुनिक प्रवाह निर्माण झालेला आहेत. त्यात परिव्यय अंकेक्षण, व्यवथपणाचे अंकेक्षण, अणव शेण, कर अंकेक्षण, असे प्रवाह निर्माण झाले आहेत. या लेखात आपणास अंकेक्षणातील आधुनिक प्रवाह याचा अभ्यास करणार आहोत.

अंकेक्षणाचे उद्देश:-

१. चुका शोधून काढले.

२. कपट, अफरातफर शोधून काढणे.

३. हिशोबातील सातत्य प्रगत करणे.

Late Ramesh Warpudkar ACS College Sonpeth Pin-431516 Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

- मंत्ती व दैयता यांचे सत्यपणा करणे.
- मंत्ती व दै यंत्यांचे मूल्यंयाकण करणे.

परिव्यय अंकेक्षण Cost Audit:-

परिव्यय अंकेक्षण हा अंकेक्षणातील आधुनिक प्रवाह होय. अंकेक्षणाची सुरुवात दुसऱ्या महायुद्धानंतर झालेली दिसून येते. दुसऱ्या महायुद्धाच्या कालखंडात सैनिकांसाठी सरकारला अनेक वस्तू खरेदी करावी लागत असे. हा खरेदी सरकारला नेमित करावी लागे. ही खरेदी करताना कमीत कमी किंमत आणि दर्जेदार वस्तू मिळाल्या पाहिजे हा सरकारचा हेतू होता.

परंतु त्या काळी वस्तूच्या किमतीत मोठ्या प्रमाणात अस्थिरता होती. त्यामुळे वस्तूची उत्पादित किंमत आणि विक्री किंमत काय यांची माहिती सरकारला होत नसे. म्हणून सरकारने परिव्यय अधिक करा ही संकल्पना खरेदी व्यवहारात आणली. सरकार सैनिक वस्तूच्या पुरवठ्या बरोबर करार करताना परिव्यय अधिक करार असा करार केला जातो. या करारानुसार सैनिकी वस्तूचा पुरवठा वस्तूची निर्वि दा सादर करतो या वस्तूचे परी वेळ अमूल्य सरकारने नियुक्त केलेली यंत्रणा पडताळून पाहत असते. यापूर्वी अमूल्य त्या वस्तूची पुरवठा दाराचे कमिशन अधिक. व त्या वस्तूची प्रमाणित परिव्यय काढला जातो आणि नंतर पुरवठादाराला रक्कम दिली जाते.

देशात अनेक मूलभूत उद्योग आहेत या उद्योगातील वस्तूचा किमतीवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी परिव्यय अंकेक्षणाची आवश्यकता आहे. त्यासाठी सरकारने एक परिव्यय रचना निर्माण करून त्याचा अभ्यास करण्याचे ठरविण्यात आले. भारतीय कंपनी कायदा १९५६ ला तयार करण्यात आला. १०६५ साली त्यात सुधारणा करण्यात आल्या. या सुधारणांमुळे केंद्र सरकारला 'परिव्यय खाते' काही कंपन्यांना बंधनकारक करण्याचा अधिकार मिळाला. या अधिकारामुळे केंद्र सरकारने काही कं. कलम २०९ (१)(d) नुसार परिव्यय खाती स्वातंत्र्य पणे परिव्यय लेखापाल आखडून कॉस्ट अँड वर्क्स अकाउंटंट अॅक्ट १९५६ नुसार ठेवणे बंधनकारक केले आहे. या लेखांचे कलम २२३(B) नुसार अंकेक्षण करणे बंधनकारक केले आहे.

२. व्यवस्थापनाचे अंकेक्षण Management Audit :-

व्यवस्थापन अंकेक्षण हा व्यवस्थापनातील नवीन प्रवाह आहे. आज जगात अनेक कंपन्या इतर अंकेक्षण ना बरोबर व्यवस्थापन क्षणाचा अभ्यास करत आहेत. १९६२ पासून व्यवस्थापन कौशल्यावर स्वीडन मधील फिन्लंड येथील अंकेक्षण कंपनी आर्थिक व्यवहारा बरोबर व्यवस्थापकीय कार्याचा अभ्यास करत होती. ही संकल्पना व्यवस्थापनात नवीन असली तरीही अमेरिकेमध्ये या संकल्पनेचा अभ्यास सर्वप्रथम करण्यात आला होता. या संकल्पनेचा वापर भारतात १९६० नंतर करण्यात आला.

ज्या सार्वजनिक कंपन्यांची स्थापना भारतीय कंपनी कायदा १९५६ नुसार करण्यात आली अशा सर्व कंपन्यांमध्ये व्यवस्थापकीय अंकेक्षण महत्त्वाचे मानले जाते. कारण असे सर्व उद्योग किंवा कंपन्यांचे व्यवस्थापन कुशल व्यवस्थापकीय नोकर वर्गाकडून करून घेतले जाते. या कंपन्यांचे व व्यवस्थापन मालकी शिवाय करण्यात येते. व्यवस्थापन हे भाग धारकाचे विश्वस्त म्हणून कार्य आहे. व्यवस्थापक कंपनीत पगारी नोकर म्हणून काम करतात. सर्व नोकरानी काळजीपूर्वक कार्य करावे. त्यांच्या कार्यात व कंपनीची आभार जन क्षमता कमी होऊ नये म्हणून व्यवस्थापकीय अंकेक्षण केले जाते आज सार्वजनिक कंपनी व्यवस्थापन की अंकेक्षण आला महत्त्वाचे स्थान प्राप्त झाले आहे.

३. अन्वेषण (Investigation):-

व्यवसायाच्या किंवा उद्योगाच्या आर्थिक व्यवहाराची सखोल चौकशी म्हणजे अन्वेषण होय. साई उद्योगाचे दैनंदिन ... लिहिले जातात या लेखा पुस्तकावरून वर्षाच्या शेवटी अंतिम खाती तयार केली जातात.

'Journal of Research & Development' A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal
Impact Factor-7.265, ISSN: 2230-9578, 20 April 2022, Volume-13, Issue-21

Late Ramesh Warpudkar ACS College Sonpeth Pin-431516 Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

अंतिम खाती तयार करण्याचा मूळ हेतू म्हणजे व्यवसायात उद्योगाची आर्थिक स्थिती कशी आहे. हे माहिती करून घेण्यासाठी लेखा पुस्तकांचे व अंतिम विवरणाचे अंकेक्षण केले जाते. अंकेक्षण करण्याचा मुख्य हेतू व्यवसायाच्या किंवा उद्योगाच्या आर्थिक विवरण आत आलेल्या चुका, लबाड्या व अफरातफरी शोधून काढण्यासाठी व व्यवसायाची आर्थिक स्थिती कशी आहे हे पाहण्यासाठी अंकेक्षण केले जाते. भारतीय प्रमंडळ कायदा १९५६ नुसार प्रत्येक प्रमंडळ आला अंकेक्षण करून घेणे बंधनकारक आहे. एखादा व्यवसाय किंवा उद्योगाच्या व्यवहाराची अंकेक्षण झाल्यानंतर जर त्या अंकेक्षण आतील काही शंका असल्याचे त्या शंका दूर करण्यासाठी पुन्हा अंकेक्षण केले जात नाही. त्या शंका दूर करण्यासाठी अन्वेषण केले जाते. अन्वेषणात जे अंकेक्षण आत व्यवहार चेक केले आहेत. ते कोणत्या व्यक्ती ने चेक केले आहेत याची माहिती करून घेतली जाते. च्या कारणाचा शोध घेतला जातो. अन्वेषण म्हणजे पुन्हा अंकेक्षण नावे किंवा संपूर्ण लेखांचे अन्वेषण नव्हे तर केवळ विशिष्ट व्यवहाराची चौकशी होय.

४. कर कायदयानुसार अंकेक्षण (Tax Audit):-

कर कायद्यानुसार अंकेक्षण हा आधुनिक अंकेक्षण आतील महत्त्वाचा प्रकार आहे. कर कायद्यानुसार केलेले अंकेक्षण हे विशेष अंकेक्षण हे विशेष अंकेक्षण होय. व्यवसाय उद्योगातील वित्तीय लेखातील विशेष स्वरूपातील माहिती आयकर विभागाला आवश्यक असते. कारण लेखा विभागाच्या दृष्टिकोनातून नफा आणि आयकर विभागाच्या दृष्टिकोनातून नफा या दोन्हीचा अंतर असतो. आयकर हा आयकर विभागाने व्यवसायाच्या उत्पादनावर आकारलेला कर असतो. लेखापालआने किंवा उद्योगातील आर्थिक वर्ष संपल्यानंतर काढलेला नफा किंवा तोटा आयकर विभाग विचारात घेत नाही. कारण कर आकारणी साठी नफा विचारात घेणे म्हणजे कर दायित्व निश्चित करण्यासाठी नफा विचारात घेणे होय. हा कायदा १९६१ ला तयार करण्यात आला या कायद्याच्या तरतुदीनुसार व्यवसाय उद्योगाचे अंकेक्षण करण्यात येते.

हे अंकेक्षण व्यवसाय उद्योग व्यतिरिक्त इतर करदाते ज्यांच्याकडे धर्मदाय संस्था किंवा इतर संस्था आहेत या संस्था असे अंकेक्षण करून घेतात. या अंकेक्षणाचे च्या तरतुदी १९६१ चाकर कायद्यात दिलेल्या आहेत. हे अंकेक्षण कलम १२ (A) ३५ (D) ४४(AB) ८० (HHC) ८०१(A) १४२(२A) या कलमाद्वारे करण्यात येते. हे अंकेक्षण करत्याची कायदेयता निश्चित करण्यासाठी हे अंकेक्षण करण्यात येते.

निष्कर्ष:- अंकेक्षण हे प्राचीन काळापासून व्यवसायाची आर्थिक स्थिती तपासण्यासाठी केले जाते पूर्वी राज्य महाराज यांच्या राज्यात राजकीय लोक त्यांच्या राजकीय हिशोब ठेवण्यासाठी एका अनुभवी शिव हा लेख याची माहिती असणाऱ्या व्यक्तीकडून अंकेक्षण करून घेतले जात असे. परंतु औद्योगिक करणा नंतर प्रत्येक क्षेत्रात अमुलाग्र है बदल झाला त्यानुसार व्यवसाय उद्योग क्षेत्रात सुद्धा बदल झाला व्यवसाय उद्योगाच्या वित्तीय लेखांमध्ये मोठ्या प्रमाणात बदल आले या बदलानुसार अंकेक्षण कार्यात सुद्धा बदल होऊन वेगवेगळे आधुनिक प्रवाह निर्माण झाले या आधुनिक प्रवाहात ची आज अंकेक्षण कार्यात आवश्यकता आहे.

संदर्भ:-

१. अंकेक्षण:- डॉ. प्रभाकर हरकळ
२. अंकेक्षण:- डॉ. के. पी. बिरादार
३. उच्च अंकेक्षण:- डॉ. सुधीर बोधनकर व कुलकर्णी
४. उच्च अंकेक्षण:- डॉ. बी. आर. शर्मा.

PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

CamScanner